

Zofia Kawczyńska-Butrym*

 <https://orcid.org/0000-0001-7073-5772>

KOBIETY – MIESZKANKI WSI – AKTYWNOŚĆ I ZMIANA

Odkąd życie poza miastem stało się modne, obszary wiejskie przyciągają ludność różną od „tubylców”, a pochodzenie społeczne wytycza ważną linię podziału ich mieszkańców.

Hipsz 2014c: 35

Abstrakt. W ostatnich latach obserwowana jest aktywizacja kobiet mieszkających na wsi. Jednocześnie dane statystyczne wskazują na zmiany zachodzące w strukturze społecznej i zawodowej mieszkańców wsi w wyniku wzrastającej migracji z miast. Analizując aktywność kobiet na wsi, należy postawić pytanie, czy istnieje różnica między aktywnością dawnych (tradycyjnych) i nowych mieszkanki wsi. Dotychczas brak takich analiz. Postuluję ich prowadzenie.

Słowa kluczowe: kobiety, aktywność, migracja na wieś.

1. Z miasta na wieś

Przez lata proces urbanizacji i towarzyszący mu kierunek migracji ze wsi do miast wydawał się stabilny i nieodwracalny (Fedyszak-Radziejowska 2016: 65). Tymczasem badania prowadzone w ostatnich latach przez CBOS oraz dane statystyczne prezentujące wewnętrzne migracje ludności Polski ukazują rosnącą atrakcyjność wsi jako miejsca zamieszkania. Podczas gdy w roku 1998 wśród ogółu badanych Polaków na chęć zamieszkania na wsi (gdyby była możliwość wyboru) wskazywało 30% badanych, to w roku 2006 było już 42%, a w 2015 nieco mniej, bo 40% (CBOS 2015: 4, 18). Widoczne jest także wzrastające zainteresowanie wsią dotychczasowych jej mieszkańców. Wśród osób mieszkających i pochodzących ze wsi chęć dalszego zamieszkania w roku 1998 deklaroowało 61% respondentów, w 2006 roku 71%, a w 2015 już 76%. Odpowiednio malała też wśród nich liczebność deklarujących chęć zamieszkania w mieście

* Prof. dr hab., Zakład Socjologii Ogólnej i Badań nad Migracjami, Instytut Socjologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, pl. M. Curie-Skłodowskiej 4, 20-031 Lublin, e-mail: zofkaw@wp.pl

(odpowiednio 38%, 27% i 23%) (CBOS 2015: 18, 4). Również dane przedstawiające ruchy ludnościowe wskazują na zmiany w strukturze zamieszkania – przybywa mieszkańców wsi. Między rokiem 2011 a 2015 ich liczebność z 38,4% wzrosła do 41,2%, czyli o 2,8 pp. (Diagnoza społeczna 2015: 33). Z badań wynika też, że 11% badanych mieszkańców wsi to osoby, które przeniosły się z miasta na wieś (Fedyszak-Radziejowska 2016: 65). Nie oznacza to jednak, że są to rolnicy. Należy bowiem podkreślić, że atrakcyjność wsi nie w pełni łączy się z zainteresowaniem rolnictwem, lecz z uznawaniem za wyższy komfort zamieszkania. Dla połowy respondentów CBOS (2014: 4, 1) wieś kojarzy się z wolniejszym tempem życia, harmonią i stabilizacją (50%), jak też z przyrodą (41%), ciszą (23%) i prywatnością (18%). To wyobrażenie wiąże się też z pozytywną opinią o zamieszkanui na wsi. Częściej niż co drugi respondent uznaje, że przeprowadzka z miasta na wieś kojarzy się z sukcesem i awansem społecznym (56%), a tylko niewielu (9%) uznaje to za porażkę i degradację społeczną (CBOS 2014: 4, 12).

Powojenna, restrykcyjna polityka państwa wobec rolników, obejmująca między innymi różne formy i wielkości obowiązkowych dostaw, ulegała korzystnej zmianie po roku 1970. Wprowadzono wówczas ubezpieczenie zdrowotne dla rolników (1972 rok), a z czasem też (w roku 1979) zabezpieczenie socjalne w postaci emerytury (Bierć 1979). Ale nawet wtedy, przez kolejne lata, nadal faworyzowane było w wielu obszarach rolnictwo uspołecznione: państwowe gospodarstwa rolne (PGR) i rolnicze spółdzielnie produkcyjne (RSP) (Hałamska 2015: 113). Znaczące dysproporcje między socjalnym bezpieczeństwem ludności wsi chłopskich a pracownikami państwowych instytucji rolnych powodowały wśród ludności rolniczej poczucie niepewności i niepokój o to, jaka będzie przyszłość rolnictwa. Dysproporcje te zniknęły dopiero wówczas, gdy w listopadzie 1991 roku ogłoszona została ustawa o likwidacji pegeerów. Doświadczenia z lat poprzednich, ale też atrakcyjność życia w mieście wpłynęły prawdopodobnie na małe zainteresowanie części młodzieży pochodzącej ze wsi pozostaniem i pracą w gospodarstwie. Zwracano na to uwagę jeszcze na początku XXI wieku. Odnotowano bowiem zmniejszanie się odsetka osób ze szkolnym przygotowaniem rolniczym, a jednocześnie dostrzegano niechęć, zwłaszcza młodzieży wiejskiej, do podejmowania studiów „na kierunkach, które dałyby jej kompetencje związane ze środowiskiem pochodzenia” (Zawaliska 2011: 25). Nie oznacza to jednak, że młodzież nie łączyła swojej przyszłości ze wsią. Niezbędne było natomiast znalezienie rozwiązań, które dawałyby nie tylko perspektywę poprawy sytuacji materialnej gospodarstw wiejskich, ale też miejsca dla mieszkańców wsi w strukturze zmieniającego się rynku pracy. Badania prowadzone przez pracowników Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa wskazywały najkorzystniejsze strategie mieszkańców wsi, które dadzą szansę na poprawę ogólnej sytuacji społecznej i ekonomicznej, a także stabilizację oraz spowodują rozwój terenów wiejskich. Obejmowały one dywersyfikację źródeł dochodów, wielozawodowość członków rodziny, tworzenie dogodnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości na wsi, a zwłaszcza

rozwój w szerokim zakresie usług (Zawaliska 2011: 26). Strategie te, związane ściśle z programem zrównoważonego rozwoju, pozwoliły na zniwelowanie obaw o przyszłość wsi i bezpieczeństwo bytu jej mieszkańców.

2. Kobiety na wsi po transformacji ustrojowej

W licznych badaniach dotyczących problematyki terenów wiejskich poświęcano uwagę niezwykle trudnej sytuacji wielu wiejskich rodzin. Badania z początku okresu transformacji pokazywały, że wśród gospodarstw, które funkcjonowały w sferze ubóstwa, wyraźnie częściej znajdowały się gospodarstwa rolników indywidualnych (17%) (Topińska 1996: 77). Anna Titkow (2002), która prowadziła badania aktywności kobiet na przełomie wieku, zwracała uwagę, że zarówno przed transformacją, jak też w pierwszym jej okresie, kobiety ukierunkowały swoje działania na przetrwanie. „Podejmowały działania dostosowawcze, które są pasywne w tym sensie, że opierają się na minimalizacji potrzeb i aspiracji oraz na wymuszonym wycofaniu się z niektórych rejonów życia społecznego” (Drozdowski 2001: 119). Walka o przetrwanie, jak też poszukiwanie innych, pozarolniczych źródeł utrzymania, zmieniały położenie i pozycję kobiety w rodzinie oraz waloryzowały i wzmacniały jej rolę i pozycję w strukturze wsi.

Sytuacja zaczęła ulegać zmianie od początku lat 90. Wówczas pojawiły się preferencje wśród konsumentów na lokalną i tradycyjnie wytwarzaną żywność. W następstwie tego zaczęto zwracać uwagę na rozwój lokalnych systemów wytwarzania żywności, poprawę jej jakości i warunki bezpieczeństwa. Stworzyło to sytuację do generowania nowych form gospodarczej aktywności kobiet na terenach wiejskich, szczególnie podejmowanych przez nie w ramach mniejszych, indywidualnych gospodarstw. Część z nich tworzyła zespoły przemysłu przetwórczego. Od strony formalnej jednak, tylko co dziesiątym uczestnikiem zespołu była kobieta (Sawicka 2005).

Drugim obszarem, który okazał się wyzwaniem dla aktywności gospodarczej, były braki w zakresie usług skierowanych bezpośrednio dla kobiet, jak też nierozwinięta infrastruktura opiekuńcza, głównie brak przedszkoli, ale także placówek rehabilitacyjno-leczniczych i opiekuńczych, szczególnie dla starszych mieszkańców wsi. Rzeczywiście, usługi dla kobiet organizowane na terenach wiejskich zaczęły generować zatrudnienie. Sprzyjała temu z jednej strony oferta kursów fryzjerskich organizowanych przez urzędy pracy dla bezrobotnych kobiet (nie tylko wiejskich), z drugiej – w prywatnych szkołach wyższych otwierano studia z zakresu kosmetyki. Kobiety zaczęły korzystać z ofert edukacyjnych dla zdobycia nowych kompetencji przydatnych na rynku pracy, ale też z usług tych kobiet, które podjęły aktywność zawodową w społecznościach wiejskich. Brak rozwoju infrastruktury opiekuńczej na wsi natomiast przez kolejne lata był czynnikiem hamującym aktywność zawodową i społeczną wielu z nich. Nadal bowiem

głównie na kobietach spoczywa opieka nad dziećmi i najstarszym pokoleniem wsi. Osoby podejmujące taką rolę z oczywistych względów musiały ograniczać aktywność pozarodziną.

Na początku lat 90. zwrócono również uwagę na relatywnie niski udział kobiet w życiu politycznym. W roku 1993 kobiety stanowiły 13% w obu izbach parlamentu. Znacznie wyższa była ich aktywność we władzach lokalnych (na najniższych stanowiskach w strukturze samorządów lokalnych 55% stanowiły kobiety) (*Sytuacja...* 1995). Jako główną przeszkodę we własnej aktywizacji kobiety wymieniały zarówno brak zainteresowania udziałem w życiu publicznym, jak też brak czasu wynikający z nadmiaru obowiązków zawodowych i domowych oraz brak tradycji. Porównanie wyników odpowiedzi z poprzednich lat prowadziło do wniosku, że aktywność kobiet niemal we wszystkich rodzajach organizacji wykazywała tendencję malejącą. Między rokiem 1987 a 1993 udział kobiet zmniejszył się nie tylko w partiach politycznych (z 3,6% do 0,7%), ale nawet w tak tradycyjnej organizacji, jak Koło Gospodyń Wiejskich (z 11,8% do 4,4%). W tym okresie, choć minimalnie, uczestnictwo wzrosło jedynie w organizacjach kościelnych i wyznaniowych (odpowiednio z 3,1% do 4,6%) (*Sytuacja...* 1995). Zmalało też uczestnictwo kobiet wiejskich w samorządzie lokalnym (w gminie, powiecie, województwie). Wskazywały na to wyniki badań na ogólnopolskiej próbie reprezentatywnej przeprowadzonych w 1994 roku (Kaczor-Pańków 1996: 19), jak i badania Barbary Tryfan, według której przyczynę relatywnie niskiej aktywności kobiet stanowiło „uznawanie pierwszeństwa spraw rodziny, tradycyjne poglądy na rolę kobiet i obawa przed konfliktami ze środowiskiem” (Tryfan 2001: 93). To, co okazało się szczególną dolegliwością życia na wsi i barierą dla aktywności kobiet w formalnych strukturach władzy lokalnej w latach 90., to niedostatek infrastruktury społecznej: brak telefonów, niedostateczna liczba placówek handlowych, brak żłobków, przedszkoli, trudny dostęp do placówek służby zdrowia. Z drugiej strony jednak niska aktywność kobiet mogła być reakcją i wynikiem braku zgody na narzuconą im, ich zdaniem, rolę „wypełniaczy”, w wyniku której „poprawiały statystyki, ale nie odgrywały żadnej politycznej roli” (*Sytuacja...* 1995). W kolejnych latach swoje słabe zainteresowanie aktywnością polityczno-społeczną kobiety uzasadniały w inny sposób niż w latach poprzednich, choć infrastruktura związana z zabezpieczeniem opieki nad dziećmi nadal nie uległa poprawie. „Działalność publiczną kobiety postrzegają jako dla nich niedostępną, [...] z powodu braku wiedzy i wykształcenia na zasadzie «za wysokie progi», jak to określają często mieszkanki wsi [...]” (Sawicka 2005: 82).

Równoległe badania z kolejnych lat (Krzyszkowski 2008) pozwoliły stwierdzić, że sytuacja ulegała zmianie. Wprawdzie stwierdzano, że na wsiach kobiety stanowią fundament społeczeństwa obywatelskiego, jednak ich działania głównie skierowane były na bliskie im sprawy lokalne (Desperak 2008: 116). Okazało się, że w dalszym ciągu nie są one szczególnie zainteresowane działaniami powiązаныmi z organizacjami pozalokalnymi, stowarzyszeniami i partiami,

a ich aktywność sprowadza się na ogół do uczestnictwa w Kole Gospodyń Wiejskich i różnych prac prowadzonych w jego ramach. Ta forma ograniczonej przestrzennie aktywności społecznej czy politycznej wynikała z jednej strony z przekonania, że działalność na szerszym gruncie nie jest akceptowana przez rodzinę i otoczenie społeczne (Desperak 2008: 121), z drugiej – „wiąże się z postawą lokalnego patriotyzmu, który najsilniej wiąże aktywne kobiety z ich wsią, gminą, regionem” (Desperak 2008: 120). W związku z tym kobiety raczej niechętnie podejmują aktywność administracyjną, polityczną i społeczną, która ma szerszy zasięg niż społeczność lokalna.

Dostrzegana jest natomiast w ostatnich latach rosnąca aktywność kulturowa kobiet, zarówno dawnych (tradycyjnych), jak i nowych mieszanek. „Ukazywane są sylwetki kobiet, zarówno rodowitych mieszanek wsi, jak i przyjezdnych, osiedlających się, które aktywizują społeczność, podejmują różne lokalne inicjatywy kulturalne [...] w ramach kół gospodyń wiejskich” (Walczak, Jewdokimow, Pazderski 2016: 110). Autorzy opracowania podkreślają, że inicjatywy te na ogół odwołują się do tradycji i uwzględniają różne aspekty i elementy kultury regionalnej, ale też ukazują współczesne sytuacje związane z życiem wsi.

Należy dodać, że literatura dostarcza informacji o działaniach w sferze kultury, jakie na obszarach wiejskich podejmują przybysze z miasta. Justyna Łaskowska-Otwinowska przedstawia interesującą analizę aktywności kulturowej inspirowanej przez „inteligentnych przesiedleńców z miast” (2008: 152). Wypełniają oni swoją inteligentną „cywilizacyjną misję” np. prowadząc teatr. Choć nie zawsze oni i ich aktywność kulturowa (jak widać między innymi na przykładzie teatrów w Gardzienicach w województwie lubelskim i w Węgajtach w województwie warmińsko-mazurskim) są rozumiani i akceptowani przez całą miejscową ludność. Niewątpliwie jednak dzięki nim miejscowości, w których działają, są rozpoznawalne i atrakcyjne na kulturalnej mapie Polski.

3. Wstępna charakterystyka rdzennych i napływowych mieszkańców terenów wiejskich

Prezentowane w literaturze dane o zmianach ludnościowych w miastach i na wsiach wskazują na wzrost liczby ludności wiejskiej, w latach 2008–2010 wzrost ten wynosił średnio w roku o około 44 tys., a w latach 2010–2013 średnio w roku o 46 tys., przy jednocześnie dużym zróżnicowaniu odsetka ludności wiejskiej w poszczególnych województwach (od 22,6% w województwie śląskim do 58,8% w podkarpackim). Jeszcze tylko trzy województwa charakteryzowały się odsetkiem ludności wiejskiej wyższym niż 50%: małopolskie 51,3%, lubelskie 53,8% i świętokrzyskie 55,2% (Frenkel 2015: 34).

Obserwowane zmiany w demograficznej strukturze mieszkańców wsi domagają się odpowiedzi na pytanie o to, kim są obecnie mieszkańcy wsi i jakie

są obszary ich aktywności? Odpowiedź nie jest łatwa. Na ogół bowiem badania sytuacji mieszkańców wsi skupiają się na ewentualnych porównaniach z mieszkańcami miasta. Przykładowo zwraca się bowiem uwagę, że polska wieś nadal pozostaje ostoją tradycyjnych wartości, a styl życia jej mieszkańców znacznie różni się od stylu życia miejskiego (Hipsz 2014b: 25).

W artykule podjęto próbę odpowiedzi na powyższe pytanie, odwołując się do badań CBOS, które dają w pewnym zakresie możliwość ukazania obserwowanych różnic w „wewnętrznej”, społeczno-demograficznej i zawodowej strukturze wsi i w zróżnicowanym udziale w rynku pracy.

Ogólne charakterystyki respondentów z obszarów wiejskich wskazują, iż rzadziej niż co piąty (18%) deklaruje, że jego rodzina żyje z pracy w rodzinnych gospodarstwach rolnych, częściej źródłem utrzymania jest praca najemna (37%) i źródła niezarobkowe (35% renta, emerytura, zasiłek) i jedynie co dziesiąty (10%) wymienia własną działalność poza rolnictwem (Hipsz 2014a: 36). Wynika z tego, że tereny wiejskie tracą swoją tradycyjną funkcję, jaką była uprawa roli. Szacuje się, że tylko 40% ludności wiejskiej dysponuje gospodarstwem rolnym i jest jego użytkownikiem, pozostali są bezrolni, choć część z nich podejmuje pracę w rolnictwie, lecz w charakterze pracowników najemnych (Stanny 2014: 133). Jednocześnie charakterystyka struktury obszarowej gospodarstw rolnych pokazuje, że niskotowarowe, małe, rodzinne gospodarstwa (do 2 ha), produkujące wyłącznie lub częściowo na potrzeby własne stanowiły w 2007 roku aż 63% wszystkich gospodarstw rolnych (Fedyszak-Radziejowska 2011: 143). Hanna Podedworna zwraca uwagę na zmiany, jakie zachodzą na terenach wiejskich. Jej zdaniem, polegają one na ograniczaniu funkcji związanej z uprawą roli i produkcją rolną na rzecz realizacji funkcji rezydencjalnych i rekreacyjnych (Podedworna 2006: 157). Jak się wydaje, funkcja rezydencjalna i rekreacyjna jest szczególnie istotna dla nowych mieszkańców, tzw. outsiderów z miasta, dla których wieś staje się „towarem nabytym, (transakcyjnym), kupionym «pomysłem» na życie” (Stanny 2014: 126). Być może przekłada się to u nich na inne poczucie przynależności do wiejskiej wspólnoty. „Na terenach, gdzie rodziny żyją w tej samej okolicy przez pokolenia [...], tożsamość wiejska nakłada się na tożsamość lokalną małej ojczyzny [...]. Tam, gdzie mieszkańcy są nowoprzybyłymi osadnikami [...] ten komponent nie występuje” (Desperak 2008: 121).

Czym różnią się rdzenni mieszkańcy wsi od ludności napływowej? Przede wszystkim różni ich rodzaj aktywności zarobkowej, wiek, wykształcenie, pozycja zawodowa. Prowadzenie gospodarstwa domowego pozostaje na pierwszej pozycji wśród rdzennej ludności wsi, dla nowych mieszkańców zajmuje ono drugą pozycję pod względem częstości zatrudnienia, ponieważ częściej pracują oni poza wsią niż tradycyjni rolnicy. Różni ich także wiek – między innymi w przedziale 45–64 lata jest 55% nowych i 30% rdzennych mieszkańców, czyli różnica wynosi 25 punktów procentowych (odpowiednio 64 lata i więcej 13% i 20%, z różnicą 7 punktów procentowych), poziom wykształcenia i charakter

pracy, czyli przynależność społeczno-zawodowa. Co czwarty pracujący nowy mieszkaniec wsi należy do kadry kierowniczej i grupy specjalistów z wyższym wykształceniem (25%), podczas gdy wśród rdzennych mieszkańców wsi w tej kategorii pracowników znajduje się zaledwie 7%. Różnicuje ich także częstotliwość zatrudnienia na stanowiskach średniego personelu, techników oraz pracowników administracyjno-biurowych (odpowiednio 23% i 12%). Rdzenni mieszkańcy wsi rzadziej niż nowi korzystają z Internetu, są mniej aktywnymi w uczestniczeniu w kulturze, rzadziej uprawiają sport, rzadziej wyjeżdżają na wypoczynek, a dodatkowo są też bardziej nieufni wobec innych (Hipsz 2014a: 29). Można dodać jeszcze jedną cechę, która głównie różnicuje kobiety – podczas gdy wśród tradycyjnych mieszkańców obszarów wiejskich jest po 50% kobiet i 50% mężczyzn, to wśród nowych mieszkańców pochodzących z miasta odnotowano znacznie więcej kobiet (55%) niż mężczyzn (45%) (Hipsz 2014a: 29). Różnica, wskazująca na przewagę kobiet pochodzących z miasta, wyniosła aż 10 punktów procentowych. Nie jest to więc nic nieznacząca grupa kobiet. Trudno nie stawiać pytania, czy i jakie cechy odróżniają je od tradycyjnych mieszkanek terenów wiejskich? Ponieważ mają za sobą też doświadczenie życia w mieście, to interesujące jest, czy i w jaki sposób to doświadczenie przenoszą na styl życia, pracę i aktywność w nowym środowisku.

Jest jeszcze jedna kwestia, którą należy odnotować jako zmianę w ogólnej aktywności społecznej mieszkanek wsi. Jak podaje Ilona Matysiak (2013: 139, 141), w roku 1958 wśród sołtysów w Polsce było zaledwie 0,8% kobiet, w latach 90. ubiegłego wieku było ich 11%, natomiast w roku 2011 było ich już blisko 35%. Z charakterystyki przedstawionej przez autorkę dowiadujemy się, że „pozycja sołtysa kompensuje brak lub ograniczenie aktywności [kobiet] w innych wymiarach życia społecznego oraz niezaspokojone aspiracje życiowe. Z drugiej strony pozycja ta nie zapewnia znaczących, wymiernych korzyści finansowych, a także, jako mniej «atrakcyjna» niż w przeszłości, cieszy się mniejszym zainteresowaniem ze strony mężczyzn” (Matysiak 2013: 149). Ani te, ani inne analizy ogólnej aktywności obywatelskiej kobiet, jak również zwiększającego się w ostatnich latach ich uczestnictwa we władzach lokalnych, nie dostarczają informacji, czy aktywność tę częściej podejmują rdzenne czy napływowe mieszkanki wsi.

4. Co jeszcze wiemy o kobietach – mieszkankach wsi

Trudność w odpowiedzi na tak postawione pytanie wynika z kilku powodów. Pierwszy, to niejednoznaczność definiowania kobiet mieszkających na terenach wiejskich. W literaturze zwraca uwagę różnorodność występujących określeń: kobieta wiejska, kobieta ze wsi, mieszkanka obszarów wiejskich, mieszkanka wsi. Przykładowo, w konkretnych badaniach kategoria społeczna „kobiety wiejskie” bywa rozumiana jako kobiety w wieku produkcyjnym zamieszkałe na obszarach

wiejskich (Walczak-Duraj 2008: 125) Z kolei zwraca się też uwagę na fakt zróżnicowania kobiet żyjących na wsi ze względu na to, czy podejmują czy nie podejmują pracy zawodowej poza wsią. Pozwala to „odróżnić cechy tradycyjnie postrzeganej kobiety ze wsi od współczesnej, często podejmującej pracę zawodową poza miejscem zamieszkania, lepiej wykształconej i bardziej samodzielnej” (Marks-Krzyszkowska 2012: 128). Proponowane rozróżnienie nie uwzględnia tej cechy, która wydaje się szczególnie różnicująca kobiety mieszkające na terenach wiejskich – czyli kobiety tradycyjnie tam zamieszkałe od napływowych. Biorąc pod uwagę ruchy ludnościowe między miastem a wsią i coraz bardziej znaczący napływ ludności na tereny wiejskie, niezbędne jest wyróżnienie kobiet – tradycyjnych mieszkanki wsi i kobiet – które przenoszą się z miast na te tereny.

Druga trudność wynika z faktu, że w części badań prowadzonych wśród ludności wiejskiej i we wnioskach z nich nie są uwzględniane różnice w aktywności kobiet i mężczyzn, a ich aktywność wiązana jest np. z wielkością gospodarstwa rolnego. Przykładem są dane, które informują, że w małych gospodarstwach obserwowany jest „wzrost aktywności obywatelskich wyższy wśród rolników, niż ogółem wśród mieszkańców wsi” (Fedyszak-Radziejowska 2011: 152), a także, że „małe gospodarstwa deklarują większe zaangażowanie we wspólnoty wiejskie niż wspólnotę rolników” (tamże: 148). Czy można przewidywać, że pewna część właścicieli małych gospodarstw to przybysze z miast? Jednocześnie, jak stwierdza Maria Hałamska (2013a: 28), kondycja społeczna użytkowników gospodarstw do 1ha (obejmujących 1,5 mln osób związanych z gospodarstwem) sprzyja ich niezadowoleniu i przejawia się deficytem postaw obywatelskich w większym stopniu niż w innych grupach. Ta informacja z kolei zakładałaby prawdopodobnie niezadowolenie tradycyjnych właścicieli małych gospodarstw.

W trzecim przypadku, choć zwraca się uwagę, że „«prawdziwi chłopi» nikną ze społecznego pejzażu wsi, a społeczności wiejskie współtworzą różne kategorie społeczno-zawodowe, posiadające odmienny społeczny status, wykonujące różnego typu czynności, dysponujące dochodami o różnej wielkości, a więc także ich sposoby życia, życia na wsi, powinny być odmienne” (Hałamska 2013b: 26), to nie różnicuje się obu społeczności – tradycyjnej i napływowej. Jednocześnie wskazuje się, że nie ma jednego wiejskiego stylu życia, ponieważ jest on zróżnicowany nie tylko ze względu na zmiany w społeczno-zawodowej strukturze ludności wsi, ale także ze względu na istniejące wśród niej „zróżnicowanie kapitałów: ekonomicznego, kulturowego i społecznego” (Hałamska 2013b: 41). Jak zwraca uwagę Izabella Bukraba-Rylska (2008: 463–464), część badaczy podkreśla wiele niekorzystnych zjawisk o charakterze społeczno-kulturowym i lokalnym związanych z cechami mieszkańców wsi. Czy cechy te to cechy uogólnione, czy charakteryzują jedynie poszczególne społeczności lokalne (i regionalne?) w rejonach wiejskich, czy na tę opinię mają także wpływ nie zawsze korzystne opinie, jakie przed laty pojawiały się w przestrzeni społecznej o społecznościach pracowniczych byłych pegeerów (Palska 1998: 107)? Ostatnio coraz częściej

zwraca się uwagę, że mieszkanki wsi są obecnie lepiej wykształcone, częściej podejmują działalność publiczną i aktywizują się w samodzielnym prowadzeniu działalności gospodarczej (Matysiak 2013: 139). Przy podejmowaniu problemów kobiet mieszkających na wsi nie wiemy też, jakie są różnice w stylach ich życia w zależności od tego, czy są to stałe czy napływowe mieszkanki. Które z kobiet częściej deklarują określone rodzaje zatrudnienia, a także czy i jakie podejmują formy aktywności obywatelskiej, jak również, które bardziej, a które mniej angażują się i w jakie wiejskie wspólnoty i działania?

Konkluzja

Podejmując problematykę kobiet mieszkających na wsi, chciałam zwrócić uwagę na zmiany demograficzne wynikające z napływu na tereny wiejskie nowych mieszkańców. Zauważyłam, że zbyt mało wiemy o ludności napływowej, w tym także o kobietach – nowych mieszkankach wsi. Trudno charakteryzować kobiety mieszkające na wsiach i rodzaje ich aktywności bez zwrócenia uwagi na fakt, że nie wszystkie z nich posiadają tradycyjne wiejskie korzenie. Wydaje się więc potrzebne, by w badaniach obejmujących różne problemy kobiet mieszkających na obszarach wiejskich uwzględniać nie tylko ich podstawowe cechy demograficzne i społeczne (wiek, wykształcenie, zawód, rodzaj aktywności zawodowej lub jej brak i inne), ale także ich wcześniejsze – tradycyjne lub miejskie – doświadczenia. To pozwoli na bardziej pogłębioną odpowiedź na pytania: Co różnicuje współczesne kobiety – mieszkanki wsi? Czy i w jakich obszarach różni się poziom ich aktywności i ewentualnie, jakie są przyczyny tego zróżnicowania?

Bibliografia

- Bierć A. (1979), *Zaopatrzenie emerytalne rolników indywidualnych w PRL*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Bukraba-Rylska B. (2008), *Socjologia wsi polskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- CBOS (2006), *Udział kobiet w życiu publicznym*, BS/186/2006.
- CBOS (2014), *Wieś polska – stereotypy*, BS/4/2014.
- CBOS (2015), *Kto marzy o życiu na wsi, a kto o życiu w mieście*, BS/18/2015.
- Czapiński J., Panek T. (2015), *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.
- Desperak I. (2008), *Gmina jako środowisko społeczno-politycznej aktywności kobiet wiejskich*, [w:] J. Krzyżkowski (red.), *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*, Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa, s. 107–123.
- Drozdowski R. (2001), *Strategie samoograniczenia. Między społeczeństwem aspirującym a rezygnującym*, [w:] J. Laszkiewicz-Baczyński (red.), *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Kontynuacje i wyzwania*, t. I, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra.

- Fedyszak-Radziejowska B. (2011), *Rola drobnych gospodarstw rolnych w budowie kapitału społecznego na wsi*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 4 (153) s. 139–156.
- Fedyszak-Radziejowska B. (2016), *Społeczności wiejskie – stabilizacja procesu przemian*, [w:] J. Wilkin, K. Nurzyńska (red.), *Polska wieś 2016. Raport o stanie wsi*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 63–79.
- Frenkel I. (2015), *Przemiany demograficzne i aktywność ekonomiczna ludności wiejskiej w latach 2010–2013*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 2 (167), s. 33–62.
- Halamska M. (2013a), *Quasi-chłopi w przestrzeni społecznej polskiej wsi*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 2 (159), s. 28–42.
- Halamska M. (2013b), *Życie na wsi: elementy stylu życia*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1 (158), s. 25–44.
- Halamska M. (2015), *Specyfika rolnictwa rodzinnego w Polsce: ciężar przeszłości i obecne uwarunkowania*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1.1 (166.1), s. 107–129.
- Hipsz N. (2014a), *Charakterystyka ludności rolniczej*, [w:] *Polska wieś: przemiany, trendy, stereotypy*, CBOS. Opinie i diagnozy, nr 30, s. 36–42.
- Hipsz N. (2014b), *Wartości i styl życia*, [w:] *Polska wieś: przemiany, trendy, stereotypy*, CBOS. Opinie i diagnozy, nr 30, s. 17–26.
- Hipsz N. (2014c), *Charakterystyka rdzennych i nowych mieszkańców wsi*, [w:] *Polska wieś: przemiany, trendy, stereotypy*, CBOS. Opinie i diagnozy, nr 30, s. 27–35.
- Kaczor-Pańków G. (1996), *Aktywność społeczno-zawodowa kobiet i ich rola w społeczności wiejskiej*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 4, s. 12–21.
- Krzyszowski J. (red.), (2008), *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*, Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Laskowska-Otwinowska J. (2008), *Działalność społeczna „nowoosadników” na wsi polskiej*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 4 (141), s. 137–154.
- Marks-Krzyszowska M. (2012), *Ekonomiczne i społeczno-kulturowe aspekty braku aktywności zawodowej kobiet na wsi oraz sposoby ich ograniczania*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 4 (157), s. 128–137.
- Matysiak I. (2013), *Sołtysi i sołtyski o pełnionych rolach i motywach sprawowania funkcji w wybranych środowiskach wiejskich*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 3, s. 138–152.
- Palska H. (1998), *„Beznadziejny proletariusz” w pamiętnikach. Kilka uwag o niektórych kulturowych uwarunkowaniach nowej biedy*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 2.
- Podedworna H. (2006), *Wieś jako przestrzeń konsumpcji i produkt rynkowy*, „Roczniki Socjologii Wsi”, t. 26.
- Sawicka J. (2005), *Rola kobiet w aktywizacji i wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Stanny M. (2014), *Wieś, obszar wiejski, ludność wiejska – o problemach z ich definiowaniem. Wielowymiarowe spojrzenie*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1 (162), s. 123–138.
- Sytuacja kobiet w Polsce* (1995). Raport organizacji pozarządowych – Pekin 1995, Społeczny Komitet Organizacji Pozarządowych – Pekin 1995, oprac. zbiorowe, Warszawa.
- Titkow A. (2002), *Interes grupowy polskich kobiet. Zakres wątpliwości i szanse artykulacji*, [w:] M. Fuszara (red.), *Kobiety w Polsce na przełomie wieków. Nowy kontrakt płci?*, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, s. 39–64.
- Topińska I. (1996), *Ubóstwo w Polsce na podstawie badań Banku Światowego*, [w:] S. Golinowska (red.), *Polska bieda. Kryteria. Ocena. Przeciwdziałanie*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa, s. 67–110.
- Tryfan B. (2001), *Społeczno-prawna sytuacja kobiet wiejskich a standardy Unii Europejskiej*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 2.

- Walczak B., Jewdokimow M., Pazderski F. (2016), *Praktyki uczestnictwa w kulturze ludności wiejskiej. Studium socjologiczne*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Walczak-Duraj D. (2008), *Podstawowe sfery potencjalnego uczestnictwa kobiet wiejskich w życiu społeczno-politycznym*, [w:] J. Krzyszkowski (red.), *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*, Ministerstwo Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa, s. 125–163.
- Zawaliska K. (2011), *Wnioski i rekomendacje wynikające z badań pracowników IRWIR PAN w 2010 roku*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1 (150) s. 9–27.

Zofia Kawczyńska-Butrym

FEMALE RURAL RESIDENTS – ACTIVITY AND CHANGE

Abstract. In recent years the activation of women living in rural areas has been observed. At the same time, statistical data indicate changes in the social and professional structure of rural residents as a result of increasing migration from cities. When analysing the activity of women in rural areas, a question should be asked whether there is a difference between the activity of traditional and new women living in rural areas. So far there have been no such analyses, and I propose that they be carried out.

Key words: women, activity, migration to rural areas.